

ІМЕНА КОНЦЕПТУ ЛЮБОВ В ЯПОНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ

Сав'як Наталія Вікторівна,

асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Статтю присвячено аналізу мовних фактів, що використовуються в японській мові для вербалізації концепту ЛЮБОВ. Проаналізовано низку іменникових композитів, в яких словотвірним ядром виступають графеми 愛 (ai) і 恋 (koi); визначено їх структурно-функціональні особливості.

Ключові слова: антропоцентрична парадигма, концепт, вербалізація, семантичне поле, культура.

В останні десятиріччя фокус уваги лінгвістів перемістився з вивчення мови як системно-структурного утворення до аналізу мови у поняттях та термінах антропоцентричної парадигми в мові. Під "антропологічним" кутом зору досліджуються так звані культурні концепти, під якими у сучасному культурно орієнтованому мовознавстві розуміють певну сукупність культурно детермінованих уявлень про предмет. Культурні концепти потрапили до кола наукових зацікавлень багатьох визначних вчених-лінгвістів, серед яких Ю. Апресян, А. Вежицька, І. Голубовська, В. Карасик, Г. Слишкін, Ю. Степанов, В. Телія та ін. За Ю.С. Степановим, концепт – це "згусток культури у свідомості людини: те, у вигляді чого культура входить до ментального світу людини,..., це те, за посередництвом чого людина – звичайна пересічна людина – сама входить до культури, а в деяких випадках і впливає на неї,..., це той "пучок" уявлень понять, знань, асоціацій, який супроводжує слово" [Степанов 1997, 40]. Концепт насамперед виступає культурно детермінованою одиницею, певною сукупністю понять та уявлень, що є спільними для носіїв однієї мови та культури, відрізняючи їх від носіїв іншої мови та культури.

Актуальність нашої роботи полягає у недостатній дослідженості базових емоційних концептів (серед яких і досліджуваний нами концепт ЛЮБОВ), що на перший погляд можуть здаватися універсальними, тобто спільними для більшості лінгвокультур, однак при детальному розгляді в їхній структурі виділяються риси як універсальні, так і суто специфічні. Саме тому предметом нашого дослідження ми обрали концепт ЛЮБОВ (який, за Ю.Д. Апресяном, є "одним з фундаментальних культурних концептів" [1, 81]) та його вербалізацію у японській лінгвокультурі.

Як відомо, в японській писемній мові ієрогліфіка виконує дуже важливу роль. Система традиційного японського письма має назву "кандзі-кана-мадзірі-бун" 漢字仮名まじり文), що буквально можна перекласти як "письмо ієрогліфами (букв. китайськими знаками) з домішками азбуки". Тобто, в широкому розумінні, це застосування в одному рядку двох різновидів графічних знаків – ієрогліфів та знаків складової (силабічної) азбуки "кана" (かな), при цьому, як правило, ієрогліфи виражають лексичні значення, а "кана" – граматичні. Виходячи з цього, ми вважаємо доцільним розпочати наше дослідження з ієрогліфів, тобто графем, що використовуються для позначення концепту ЛЮБОВ. Перш за все необхідно відзначити, що в японській мові існує два ієрогліфа для позначення цього поняття: 愛 (ai) і 恋 (koi), і на першому етапі ми спробуємо проаналізувати внутрішню форму цих графем, з'ясувати, які значення та ідеї несуть окремі елементи розглядуваних ієрогліфів. Од-

нак тут ми зустрічаємося з певними труднощами, оскільки в сучасній японській мові піктограми (схематизовані малюнки) та ідеограми (поєднання значущих елементів для позначення нового поняття) – тобто графеми, чие значення значною мірою вмотивоване їхньою внутрішньою формою – складають лише незначну частину від загальної кількості ієрогліфів. Левова частка знаків – це фоноідеографічні ієрогліфи, що виникли в ході графічного і смислового перетворення їх компонентів. Це результат поєднання двох частин, а саме – елемента, що позначає його звучання, так званого "фонетика", та елемента, що уточнює або визначає його значення, тобто "детермінатива". Детермінативи початково слугували для об'єднання ієрогліфів в групи за смисловою ознакою, проте з часом вони втратили цю функцію і почали виконувати роль графічних елементів – ключів. Тоді як ключ – це графічний елемент, наявність якого у складі ієрогліфа разом з кількістю рисок, що складають ієрогліф, визначають місце ієрогліфа в словнику. Зі сказаного випливає, що зрозуміти значення ієрогліфа, виходячи лише зі значення складових компонентів, практично неможливо. Проте реліктова ідеографічність деяких елементів може допомогти нам зробити певні припущення щодо глибинного значення досліджуваних нами графем.

Так, розглянувши ієрогліфи 愛 (ai) і 恋 (koi), ми помічаємо, що в обох знаках наявний спільний елемент – 心 (kokoro), що у перекладі означає "серце". Однак є і розбіжності: у першому ієрогліфі він розташований посередині, а у другому – знизу. Саме на цій розбіжності ґрунтується одне цікаве припущення стосовно значення кожного ієрогліфа:

- в ієрогліфі 恋 елемент 心 розташований знизу – 下 (shita). 下 + 心 = 下心 (shitagokoro), що в перекладі означає "таємний намір", "таємне бажання".

- в ієрогліфі 愛 елемент 心 розташований чітко посередині – 真ん中 (mannaka). 真 + 心 = 真心 (magokoro), що в перекладається як "відвертість", "правдивість", "щиросердечність".

З наведеного вище можемо зробити висновок, що 愛 (ai) сприймається як щось піднесене, чисте, тоді як 恋 (koi) має відтінок недозволеності, утаємниченості. Хотілося б також звернути увагу на те, що японська ієрогліфіка пішла від китайської, тому ряд ієрогліфів у двох мовах має схоже або ж однакове значення. Так, в китайській мові ієрогліф 愛 (ai) також має значення "любов", однак у спрощеному варіанті цього ієрогліфа – 爱 – елементи 心 і 友 замінюються елементом 友, що перекладається як "друг". Ця паралель також може певною мірою підтвердити наше припущення стосовно того, що 愛 (ai), на відміну від 恋 (koi), є більш надійним, довговічним почуттям, заснованим на взаємній повазі.

Таке трактування може здатися дещо сумнівним, однак подальші наші дослідження лише підтверджують цю думку, а не спростовують її.

На наступному етапі ми провели аналіз словникових статей. Для цього ми скористалися тлумачним словником японської мови 三省堂国語辞典 (Sanseido-kokugo-jiten). Згідно до першого визначення, що наводиться у словнику, 愛 (ai) – почуття сильного потягу та прихильності до чогось/когось незамінного (Я люблю цю пісню. Я люблю свою родину). Однак, за другим визначенням, 愛 (ai) – це 恋 (koi). Тоді як

恋 (koi), за визначенням того ж словника, – любов, що зводиться до потягу між представниками різних статей, іншими словами – це фізичний потяг або кохання між партнерами. Виходячи з цього, можна зробити висновок про те, що 愛 (ai) зазвичай більше за 恋 (koi) за семантичним обсягом, тобто знаходиться з останнім у гіперо-гіпонімічних стосунках, а у деяких слововживаннях дані одиниці можуть знаходитися у відношеннях вільного варіювання..

Для того, щоб визначити межі значень ієрогліфів 愛 (ai) і 恋 (koi), ми вирішили проаналізувати ряд складних слів та словосполучень, до складу яких входять дані графеми. В першу чергу ми розглянули ті слова, в яких один елемент є спільним, а другий – або 愛 (ai), або 恋 (koi). Перша пара слів: 愛情 (aijō) та 恋情 (renjō) (де 情 (jō) – почуття).

– 愛情 aijō має наступне визначення: 1) відчуття любові, направлене на партнера ("партнер" (相手) – не вказує на протилежну стать, не має гендерних ознак); глибоко любляче, гаряче серце [людина] / Батьківська любов. Любити когось (щось); 2) почуття любові до представника протилежної статі з відтінком туги, журби.

– 恋情 renjō – (кн.) кохання, закоханість.

Зіставлення вище зазначеної пари слів демонструє, що в першому випадку aijō використовується для позначення глибокого, піднесеного почуття до когось/чогось, тоді як renjō вживається для позначення кохання між чоловіком та жінкою, фізичного потягу між ними, хоча друге визначення (aijō) співставляє цей номен з (renjō), що знову дає нам підстави стверджувати, що 愛 (ai) може включати 恋 (koi), однак це не є його основним та домінуючим значенням.

Розглянемо ще одну пару слів: 愛人 (aijin) і 恋人 (koibito):

– 愛人 (aijin) – коханий, коханець (може мати значення "позашлюбний коханець");

– 恋人 (koibito) – коханий, кохана людина.

У випадку з цією парою слів ми спостерігаємо протилежну картину: 愛人 (aijin), де словотвірним виступає ієрогліф 愛 (ai), має відтінок фізичної близькості, гріховності, недозволеності, тоді як 恋人 (koibito), де словотвірним є ієрогліф 恋 (koi), використовується для позначення об'єкта кохання, того, на кого направлене почуття, і негативних конотацій не має.

Розглянемо ряд слів, у формуванні яких використовуються графеми 愛 (ai) і 恋 (koi), щоб визначити сфери їх вживання та знайти зони перетину значень:

愛 (ai)	恋 (koi)
愛国 aikoku	恋文 koibumi
любов до батьківщини	любівний лист
愛他心 aitashin	恋敵 koigataki
альтруїзм	суперник у коханні
愛校心 aikōshin	初恋 hatsukoi
прив'язаність до рідної школи	перше кохання
愛育 aiiku	悲恋 hiren
турботливе виховання	нещасливе кохання

母性愛 bosei'ai	恋に落ちる koiniochiru
материнська любов	закохатися (досл. впасти в кохання)
愛妻 aisai, 愛孫 aison, 愛婿 aisei	恋婿 koimuko
кохана дружина, любимий онук, любий зять	коханий чоловік (за якого вийшла через кохання)
愛読書 aidokusho	恋風 koikadze
улюблена книга	любовна лихоманка, любовна хвороба
愛飲家 aiinka	失恋 shitsuren
алкоголік	нещасливе кохання (без взаємності)

З наведених прикладів бачимо, що слова, у складі яких присутній елемент 愛 (ai), належать до різних сфер життя і позначають найрізноманітніші види любові та прихильності (любов, турбота, кохання, симпатія), об'єктом такої любові та прихильності можуть бути зовсім різні речі та люди (країна, родина, книги, алкоголь і т.п.). Водночас усі розглянуті нами слова з елементом 恋 (koі) стосуються безпосередньо відносин між чоловіком та жінкою, тобто тут ми можемо говорити саме про "фізичне" кохання і навіть пристрась.

Окремо хотілося б розглянути лексему 恋愛 (ren'ai), утворену за допомогою обох ієрогліфів. Словник 広辞苑 (Кōjien) дає наступне визначення цього слова: *еквівалент англійського "love"; взаємне кохання між чоловіком та жінкою*. Приклади, що наводяться у словниковій статті: 恋愛結婚 (ren'ai-kekkon) – шлюб по любові (ren'ai – любов; kekkon – шлюб) (на противагу (見合い結婚 miai-kekkon) – шлюб за розрахунком); 恋愛至上主義 (ren'ai-shijō-shugi) – принцип главенства любові (коли любов вважається основним пріоритетом, навіть вищим за людське життя). Таким чином, ми можемо стверджувати, що у даній лексемі реалізуються значення обох окремих ієрогліфів. Отже, 恋愛 (ren'ai) – найвищий ступінь любові, кохання та прихильності між чоловіком та жінкою. Елемент 愛 (ai) відповідає за духовну та моральну складову поняття, тоді як 恋 (koі) надає відтінок інтимних стосунків між партнерами.

На цьому етапі аналізу стає очевидним, що 愛 (ai) і 恋 (koі) не можна вважати тотожними поняттями, як стверджується у певних джерелах, у тому числі у деяких словникових статтях, відзначаючи, що різними є лише знаки – ієрогліфи, тоді як значення вони мають однакове. Підсумовуючи результати аналізу словникових статей тлумачних словників найбільшого обсягу і специфіку мовленнєвих реалізацій досліджуваних лексем, можна зробити такі висновки:

- з 恋 (koі) – пов'язана ідея мінливого, тимчасового; з 愛 (ai) – вічного, безкінечного;
- 恋 (koі) – те, що береш; 愛 (ai) – те, що віддаєш;
- 恋 (koі) – те, що пов'язане з почуттями однієї людини; 愛 (ai) – те, що дві людини відчують одне до одного.

На підтвердження наших висновків можна навести деякі приклади того, як звичайні японці розмежовують ці поняття (приклади взяті з форумів мережі Інтернет):

- 恋 (koі) – це бурхлива річка, 愛 (ai) – глибоке синє море;
- 恋 (koі) – це початок 愛 (ai), 愛 (ai) – це продовження 恋 (koі);

- 恋 (koi) – пошуки власного щастя, 愛 (ai) – тяжіння до спільного щастя;
- 恋 (koi) – це гра, 愛 (ai) – це серйозно;
- 恋 (koi) – десь далеко, 愛 (ai) – вдома, поруч;

Наведені приклади з Інтернет-ресурсів, а також вище проаналізовані слововживання свідчать про те, що у свідомості носіїв японської мови та культури поняття 恋 (koi) і 愛 (ai) не просто розмежовуються, а певним чином протиставляються за наступними ознаками:

- тілесне – духовне
- бурхливе – спокійне
- індивідуальне – спільне
- несерйозне – серйозне
- мінливе – константне
- далеко – близько

Можна припустити, що з-поміж цих антиномій, до ядра семантичного поля зіставляваних лексем відносяться такі: духовне – тілесне, індивідуальне спільне, мінливе – константне. До периферії ж семантичного поля лексем, що зіставлялися, можна віднести такі взаємовиключаючі ознаки: бурхливе – спокійне, несерйозне – серйозне. Отже, японці розуміють 愛 (ai) як надійне, чисте, вічне, неогоїстичне, тоді як 恋 (koi) концептуалізується як не зовсім серйозне почуття. Гіпотетично, між цими лексемами можна віднайти певний логічний зв'язок, який полягає у тому, що у разі тривалого існування 恋 (koi) воно переростає в 愛 (ai). Однак це припущення детальніше розглядатиметься у наших подальших роботах.

Статья посвящена анализу лексических единиц, которые используются в японском языке для обозначения концепта ЛЮБОВЬ. Проанализирован ряд сложных существительных, в которых словообразовательным центром выступают графемы 愛 (ai) и 恋 (koi); определены их структурно-функциональные особенности.

Ключевые слова: антропоцентрическая парадигма, концепт, вербализация, семантическое поле, культура.

The article deals with analysis of lexical items which are used in the Japanese language to denote concept LOVE. A number of composite nouns which are formed with the help of either 愛 (ai) or 恋 (koi) have been analyzed, their functional and semantic peculiarities have been pointed out.

Key words: anthropocentric paradigm, concept, verbalization, semantic field, culture.

Література:

1. Апресян Ю.Д. Многозначность и синонимия слова ЛЮБИТЬ / Ю.Д. Апресян // Etnolingwistyka: problemy języka i kultury / Pod red. J. Bartmińskiego. – Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2000. – С. 77–95.
2. Большой японско-русский словарь / [Под ред. Конрада]. – М.: Живой язык, 1999. – 824 с.
3. Голубовська І.О. Етнічні особливості мовних картин світу / Ірина Олександрівна Голубовська. – К.: Логос, 2004. – 282 с.
4. Мещеряков А.Н. Книга японських символів / А.Н. Мещеряков. – М.: Наталин, 2004. – 556с.
5. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры: Опыт исследования / Ю.С. Степанов. – М.: Школа "Языки русской культуры", 1997.
6. 辞 Koujien. Ed. by 新村出 Shinmura Izuru, 岩波書店 Iwanami Shoten, 5th ed., 1998.
7. 三 Sanseidou Kokugo Jiten. Ed. by 見坊豪紀 Kenbou Hidetoshi et al., 三堂堂 Sanseidou, 4th ed., 1992.